

דף שבועי

בס"ד

פרשת בהר- בחוקותי, תשפ"ה, מספר 1619

מתי צוו הפרשות המסיימות את ספר ויקרא יוסי ברכיה

שישראל היו עליה (פס' לד). הקשר בין התוכחה לבין מצוות השמיטה ברור, ועמד על כך ספורנו בתחילת פרק כ"ה:

וזהוהיר על שמיטת קרקע בפרט, כי בחטאים בשמירתה יגלו ממנה, כמו שהעיד באומרו "אז תרצה הארץ את שבתתיה" (להלן כו:לד). התוכחה מסתיימת בפסוק: "אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בְּהַר סִינִי בְּיַד מֹשֶׁה" (וי' כו:מו).

הנה כי כן ניתן לומר, שהדיבור למשה בהר סיני כולל את פרקים כ"ה-כ"ו. הפתיחה והסיומת של שני פרקים אלו יוכיחו, כמו גם הקשר הענייני הברור ביניהם.

בפרק כ"ז מתחילה פרשיה חדשה על פי פתיחתו: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. פֶּרֶק זֶה מִסִּיִּים אֶת חֹמֶשׁ וִיקְרָא וְדֹן בְּעֶרְכִּין, חֲרָמִין, קִדְשֹׁת, תְּמִירָה וּמַעֲשֵׂרוֹת² שֶׁאֵדָם מְקִדֵּשׁ כֻּלֵּי גְבוּהָ. הוּא מִסְתִּיִּים בְּמִילִים: "אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בְּהַר סִינִי" (פסוק לד הוא הפסוק האחרון של חומש ויקרא). גם פרק זה נאמר בסיני, על פי סיומו.

הקשר לסוף פרק כ"ו, המסתיים אף הוא בסיכום החוקים שניתנו בהר סיני, ברור.

הקשר בין פרקים כ"ה-כ"ו לפרק כ"ז בולט פחות³ מהקשר התוכני הישיר בין הפרקים כ"ה ו"ו. ניתן לומר כי כשם שבפרקים כ"ה-כ"ו מובע הרעיון שהאדם אינו השליט האמיתי על נכסיו ורכושו, אלא הכול שייך לקב"ה, כך גם בפרק כ"ז מובע הרעיון שהאדם מקדיש את רכושו לה' מתוך אותה תפיסה שהכול שייך לקב"ה. ראו גם להלן.⁴

לאחר שנוכחנו לדעת כי פרקים כ"ה-כ"ז הם יחידה אחת של מצוות שניתנו בהר סיני, יש לבחון מדוע הן שובצו בסוף חומש ויקרא, מבלי לטעון ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה".

במרחבי הרשת הוירטואלית⁵ מצאתי שיטה חדשנית, יש לומר, שמבקשת לשמור על הסדר הכרונולוגי של הכתובים. אכן, חומש ויקרא מתאר מצוות שניתנו באוהל מועד, אך מסיבה מסוימת, הקשורה לפרשת המקלל, ישנה הפסקה במנייתן, ולפתע ישנו תיאור של עלייה נוספת, רביעית, של משה להר סיני. המסר הוא "כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עַמִּיד" (וי' כה:כג); לִי כָל הָאָרֶץ, ולכן אתם חייבים להיזהר בכבודי ולא להגיע למצב של קללה.⁶

פרשת בהר פותחת בפסוק: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר" (וי' כה:א).

פתיחה זו מעוררת קשיים, מאחר שהמצוות שבחומש ויקרא ניתנו באוהל מועד (וי' א:א) לאחר שהוקם המשכן. מדוע, אם כן, נזכרו המצוות שניתנו בהר סיני בין המצוות שניתנו לאחר הקמת המשכן? ואכן, רשב"ם, אבן עזרא וספורנו פירשו על אתר שמיקומו הכרונולוגי של פרק זה הוא בהר סיני "קודם שהוקם אוהל מועד", כדברי רשב"ם, או כדברי אבן עזרא: "אין מוקדם ומאוחר בתורה. וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו, כי הדיבור בהר סיני".

בטרם נענה על שאלה זו, יש לקבוע את גבולות היחידה שבפנינו, שמתחילה בפרק כ"ה. מסתבר שמדובר בפרקים כ"ה-כ"ז, בפרשות בהר ובחוקותי המסיימות את חומש ויקרא, ושתייהן הן יחידה אחת. פרק כ"ה פותח במצוות השמיטה (פסוקים ב-ז), ומייד לאחר מכן התורה עוברת לצוות על מצוות היובל הקשורה עניינית ובקשר בל יינתק למצוות השמיטה, שכן ברור שמדובר בפרשיה אחת; היובל מגיע לאחר 7 שמיטות. בהמשך התורה מבטיחה כי שמירת המצוות תביא לישיבה בטוחה בארץ, ומוזכר עיקרון העל המנחה את מצוות השמיטה והיובל: הארץ שייכת כולה לה', וזו הסיבה לציווי על שמיטת הארץ ועל חזרת הקרקעות לבעליהן המקוריים בשנת היובל.

בהמשך הפרק מובאים דינים ומצוות הקשורים בגאולת קרקע ע"י גאול הקרקע, כגון כאשר בעל הקרקע המקורי ירד מנכסיו ונאלץ למכור את נחלתו. מצוות אלו מובאות בצמוד למצוות היובל ובהתייחסות ישירה אליה.

אגב הדיון ב"אחיק" שירד מנכסיו, מובאים מספר דינים המחייבים את הזולת שלא לנצל את מצוקתו ולבסוף "אחיק". ולבסוף ובקשר ישיר מובאת מצוות גאולת עבד עברי.¹

המעבר בין פרשת בהר לפרשת בחוקותי הוא מעבר ישיר. אין כל פתיחה חדשה, כגון: "וידבר ה' אל משה לאמור". כך אנו נכנסים ישירות לפרשת התוכחה; חטאי עם ישראל יובילו לגלותם (כו:לב), ובתקופת הגלות תשובות הארץ את שמיטותיה, שלא קוימו בעת

* יוסי ברכיה הוא בוגר ומוסמך אוניברסיטת בר אילן במשפטים ומשמש כיום כשופט בבית המשפט המחוזי בת"א. יהיו דברי התורה במאמר זה לע"נ הור"י ומורי" מרים וצבי ברכיה ז"ל.

1 שני הפסוקים האחרונים של פרשת בהר (כו:א-ב) דנים באיסור עבודה זרה ובחיוב לשמור על השבת. לכאורה, אין ביניהם קשר למצוות השמיטה והיובל, אולם במבט מעמיק נגלה שהקשר ברור: מצוות שמיטה ויובל ענייני קדושת הארץ, ואילו עבודה זרה מטמאת את הארץ. הקשר בין מצוות השביתה ביום השבת לשביתה הארץ בשמיטה ברור, על רקע השביתה והמספר שבע.

2 ראו בפירושו "דעת מקרא" על אתר.

3 חלק מהפסוקים בפרק כ"ז מתייחסים ליובל (פס' טז-כד).

4 להשלמה ראו בספרו של הרב אלחנן סאמט, **עיונים בפרשות שבוע, ויקרא-במדבר-דברים**, הוצאת מעלות תשס"ב, עמודים 139-142.

5 ראתי זאת באחד מאתרי האינטרנט בשם הרב אמוזיג.

6 האפשרות שמשה עלה בפעם הרביעית להר סיני אינה מקובלת על המפרשים. על פי מסורת חז"ל, משה עלה להר

בדרך זו הרמב"ן שומר כהרגלו על הסדר הכרונולוגי⁹ ומתקבל שגם בחלק השני של חומש ויקרא, חלק מהפרשות לפחות, אם לא כולן, באות בסדר כרונולוגי, ולא רק סדר ענייני הוא המדריך אותן. אברבנאל סבור אף הוא כי כל חומש "ויקרא" צווה באופן רציף (במ' א). חלק מהמצוות צוו באוהל מועד (פרקים א'-כ"ד), ואילו פרקים כ"ה-כ"ז צוו אומנם בסיני אך נאמרו לאחר מצוות אוהל מועד, בתחילת השנה השנייה.

נסיים את מאמרו בדיון בשאלה, מדוע פרשת ערכין, שעניינה התנדבות האדם מעצמו ומרכושו למקדש ה', היא זו שמסיימת את חומש ויקרא. ראשית, כדי שלא לסיים בפרשת הקללות. רש"י הירש רואה בפרק כ"ז פרק נספח לחומש ויקרא, שדן בחיובים שונים הקשורים למשכן. הפעם מדובר בהתנדבות של האדם למשכן מרצונו החופשי ולא כתוצאה מכפיית ההלכה. מכאן ברור מדוע פרק זה לא נכתב קודם לכן, לפני פרשת התוכחות (פירושו לפרק כז:א):

שאין הוא מכלל החוקים, המשפטים והתורות שה' נתנם כתנאי בינו ובין בני ישראל, שקיומם יביא לידי שפע הברכה, והעבירה עליהם תגרוור את כל המצוקה, שתוארו בפרק הקודם. הרב סאמט¹⁰ רואה את פרשת ערכין כמתקשרת לפרשת היובל. גם הנדרים והנדבות בפרשת ערכין של האדם חוזרים ביובל (ראו בפרק כז:יז-כד). אך הפעם, בניגוד לתהליך של פרשת היובל, היחס הוא חיובי יותר.

בפרשת היובל מתוארת התמוטטות כלכלית של אדם: מכירת רכושו, ביתו ולבסוף מכירת עצמו לעבד. בפרשת ערכין התהליך הוא חיובי: אדם מנדב את רכושו לה', ובכך הוא מודה, כמו בשמיטה ויובל, שהכול שייך לה'. התורה מאפשרת לאדם לנדב את עצמו לקדש.

מדוע, אם כן, לא הקדימה פרשה זו את פרקים כ"ה-כ"ו?

בדומה לרש"י הירש, הרב סאמט רואה את הסיבה לכך בעובדה שהתורה לא רצתה לכלול פרשה זו במסגרת הציווים שעל הפרתם באה פרשת התוכחות. שכן, אין חובה לנדור ולנדב לה', זוהי רשות. אך למרות זאת, תורתנו היא תורת חיים "והיא מורה לו לגאול את הקדשו ולשוב אל החיים, שעם כל אנושיותם וארציותם הם קניינו של ה'".

איזה סיום מרומם לחומש ויקרא.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁹ ראו במאמרי "אין מוקדם ומאוחר בתורה", דף שבועי לפרשות ויקהל-פקודי תשס"ז (מספר 695), אוניברסיטת בר אילן.

¹⁰ לעיל הערה 4.

אפשרות נוספת עולה מדברי הרד"צ הופמן. בהקדמתו לחומש ויקרא הוא כותב שחומש זה ערוך בהתאם למוטו שעליו צוו בני' במעמד הר סיני: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם' יט:ו). בהתאם לכך חלקו הראשון של החומש הוא "ספר הכהנים", וחלקו השני הוא "ספר הקדושה".

"ספר הכהנים" כולל את פרקים א-טו, והוא מתחלק לשני חלקים (קורבנות וענייני טומאה וטהרה). החלק השני, "ספר הקדושה", נועד לגרום לבני ישראל "להצטיין במידה גדולה יותר של קדושה".

על פי זה, כהמשך לשיטתו, יש לומר כי פרשתנו הינה חלק אינטגרלי מ"ספר הקדושה". וכך, מאחר ש"ספר הקדושה" דן במצוות המוטלות על האדם מישראל כדי להגיע לקדושה (איסורי עריות, מצוות "קדושים תהיו" ועוד), פורטו אחריהן מצוות הקשורות לקדושת הכוהן. בהמשך עברה התורה לפרט מצוות המקדשות זמנים מסוימים (שבת ומועדי ישראל), ואחריהן עבר "ספר הקדושה" לצוות על מצוות המקדשות מקום – הוא ארץ ישראל.

הקדושה כוללת: מצוות הגוף; מצוות הזמן ומצוות המקום.

אך עדיין נשאלת השאלה מדוע סיימה התורה דווקא במצוות הקשורות למקום? התשובה לכך היא – משום כבודה של ארץ ישראל.

ספורנו מבאר בתחילת הפרשה, כי פרשה זו נכתבה כאן "כי חשב שייכנסו תיכף לארץ, כמו שהעיד באמרו 'נסעים אנחנו אל המקום' (במ' י:כט)".

ראב"ע סבור אף הוא שפרק כ"ה נכתב כאן, על אף שמיקומו הכרונולוגי בפרשת משפטים (שם' כד:ז), כדי "לחבר תנאי הארץ". כלומר, מדובר במצוות המהוות מעין חוזה בין בני ישראל לה' כתנאי מקדים בטרם הכניסה לארץ, שעתידה הייתה להתרחש בתחילת ספר במדבר, אילולי התעכבה בשל חטא המרגלים.

באיזה שלב, בעת שהות משה בהר סיני, נאמרו פרשיות אלו?

ספורנו וראב"ע סבורים כי את מצוות השמיטה, הכתובה בפרק כ"ה באריכות, יש לשזור בשמות כד: ו-ח, ובצמוד לברית שנכרתה עם בני ישראל בעת שהכריזו "נעשה ונשמע"⁷.

לעומתם, רמב"ן הולך בנתיב אחר (כה:ב). הוא מקבל את העיקרון שהציווי אכן ניתן בסיני, אך לדעתו היה הדבר ב-40 הימים האחרונים, בעת שעלה משה לקבל את הלוחות השניים. גם בעלייה זו נכרתה ברית בין עם ישראל לה' (שם' לד:י). אם כן, מדוע צריך היה לכרות ברית נוספת בין העם לה', אם נכרתה ברית כבר בשם' פרק כ"ד, בסוף פרשת משפטים? הסיבה היא – בשל חטא העגל. פירוט הברית הזו נכתב בוי' פרק כ"ו, ועתה נוספה פרשת התוכחה, שעיקרה "להחמיר את הברית באלות ובקללות".

החידוש הנוסף של רמב"ן הוא, כי על אף שהמצוות בפרקים כ"ה-כ"ו ניתנו בהר סיני ב-40 הימים השלישיים, הרי שהציווי בפועל לבני' היה לאחר ציווי "אוהל מועד" המפורטים בראשית חומש ויקרא: "עוד ציווה אותי ה' בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל"⁸.

סיני שלוש פעמים (או למצער פעמיים) בלבד, ולא ידוע על עלייה רביעית להר. כך סבורים פרשנים רבים (ראב"ע על וי' כו:מו: "כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באוהל מועד, לא עלה משה בהר סיני". אברבנאל על תחילת במ' א': "אבל משהוקם המשכן ושכן הכבוד באוהל מועד, מהיום ההוא והלאה היה הדיבור מגיע למשה בבואו אל אוהל מועד כי לא נעלה עוד משה בהר סיני"). להשלמה ראו במאמרי "על שהיית משה בהר סיני", דף שבועי לפרשת יתרו, תש"ע (מספר 847), אוניברסיטת בר אילן.

⁷ ראו בפירוש ראב"ע על וי' כו:כה.

⁸ על פי אותו עיקרון ישנה הברית בערבות מואב, שגם היא נכרתה באלות ובקללות (פרשת כי תבוא). ראו עוד בפירוש הרמב"ן בעניין זה בבמ' ז:א.